

СВІТ ДУХОВНИХ ЗМАГАНЬ ПОЗНАЧЕНИЙ УКРАЇНОЮ До 80-річчя від дня народження Анни-Галі Горбач

Це прізвище жодних рекомендацій не потребує. Воно добре знане як в Україні, так і поза її межами. Щоправда, це твердження правдиве тільки наполовину, бо це сталося тільки упродовж останніх років, коли на політичній карті світу з'явилася незалежна Українська держава й до отчого материка наворачтаються кращі надбання дочок і синів України з далеких та близьких країв. Отже, закроюємо бесіду про Анну-Галу Горбач, людину незвичайної долі та великих пристрастей. Коли мовиться про такі постаті, то завжди кортить дізнатись, сказати б, з перших уст бодай про окремі грані, які віддзеркалюють крізь призму рясних плодів праці їхній життєвий та творчий подвиг. Звідси – низка питань, що окреслюють прохання, адресоване Анні-Галі Горбач, власне, розповісти про себе. Автор цього інтерв'ю свідомо приглушив свій голос, бо сенс формувань і так впливає безпосередньо з того відлуння, що міститься у змістовних відповідях А.-Г.Горбач. Отже, що доцільно виокремити?

Я народилася 2 березня 1924 р. в південно-буковинському селі Бродина, що отримало назву за гірською річкою *Бродина*. Тут вона вливається в *Сучаву*. Стара назва гуцульської місцевості – *Садів*. Вона згадується в дарчій грамоті Стефана Воеводи десь наприкінці 1490 р.. Цю назву мій покійний чоловік (Олекса Горбач – М.З.) описав у праці “*Південно-буковинська гуцульська говірка і діалектний словник села Бродина, повіт Радівці, Румунія.*”¹

Щоправда, мої предки не походять з Бродини. Вони під кінець 19 ст., за Австрії, у зв'язку з розвитком лісо- та деревообробної індустрії переселилися з галицьких Кут (по лінії маминої родини) в новостворену місцевість, зглядно Шипинець, що з північної Буковини. Звідси походив мій батько, який народився в Шипинцях. Моя мама Марія, з хати Дутковських, народилася вже в селі Бродина. Дідусь Андрій Дутковський був купцем, а бабуся Кароліна по батьковій лінії була доволі грамотною і походила з німецького роду На підставі цієї обставини, пов'язаної з дідусем німецького походження, наша родина змогла виїхати з Бродини в грудні 1940 р., коли Німеччина забирала зі сходу Європи своїх "колоністів", разом із німцями до Німеччини. Виїхали ми через те, що літом 1940 р. наше село стало пограничним; іншими словами, північний хребет гір, що звисав над селом, став для населення непреступним у зв'язку з нагромадженням прикордонного війська. До того ж мій батько, як сказано, родом із села Шипинець, що недалеко від Чернівців, після закінчення гімназії пішов добровольцем під час Першої світової війни до Буковинського куреня, який боровся за Вільну Україну. Таким чином, мій батько – українець, до 1940 року як офіційний громадський нотар, перспектив для якогось “нормального” життя не бачив. Справа в тім, що “мультикультурне” життя старого типу, яке животворило на сході колишньої Австрійської монархії, від 1940 р. у моєму селі Бродина не мало жодного підґрунтя. Влітку 1940 р. румунська влада депортувала єврейське населення, яке згодом, коли вибухла німецько-советська війна, було заборонене – разом з іншими і буковинськими євреями – в каменоломи побіля Бугу. Тоді ж, у листопаді 1940 р., був організований виїзд німецьких та німецько-мішаних родин до Німеччини.

Що ще додати?

Свого часу, за Австрії, у Бродині існувала українсько-німецька народна школа. Однак, після прилучення в 1918 р. Буковини до Румунії школа стала румунськомовною. Також дівоча гімназія в Чернівцях, яку я відвідувала в 1935-40 рр., була виключно румунською. Перед виїздом до Німеччини в грудні 1940 року я розпочала шосту

¹ О.Горбач. *Зібрані статті*. Том VIII. *Історія мови. Діалектологія, Лексикологія.* – Мюнхен, 1997. – С. 123 - 275

гімназійну класу у Радівцях. Опісля переселення родини в Німеччину я продовжувала вчитися в німецьких гімназіях в Рудольштадті (Тюрінгія), Берліні та Падерборні (Вестфалія). Тут, весною 1943. р., я склала матуру. Оскільки вдома говорилося по-українськи та по-німецьки, то я не мала труднощів наздогнати шкільний матеріал німецьких програм з літератури, історії, географії. Після матури треба було тоді відбутися рік СОЦІАЛЬНОЇ служби. Наприкінці війни були замкнені університети, в яких я розпочала спершу студії медицини в місті Єна. Тому прийшлося відбутися півроку “військової” служби (обсервація і золотування літакових налетів на Рурціні). Щойно літом 1946 р. я розпочала студії зі славістики, романістики та східньо-європейської історії в місті Геттінген, бо медицина перестала бути мені цікавою. У Геттінгені я вперше стрінулася з освіченою українською студентською громадою, яка сюди прибула з Берліна. Зважмо, я тільки в Чернівцях мала деякі можливості побувати на українських театральних виставах, які десь 1938 року були заборонені румунами. Тому я відчувала понад 8 років брак української духової атмосфери, української книжки. У Геттінгені, де я скоро знайшла симпатичне німецьке товариство, я прагнула одночасно увійти в контакт із тими українцями, які б своїм духовним рівнем відповідали моїм німецьким приятелям. Згодом такі контакти **нав'язалися**. Правда, моя буковинсько-покутська говірка **звучала** для декого смішно; особливо буковинська “фонетика” зі своїм м'яким “л”, деякі гуцульсько-покутські форми чи вирази. Зате я могла заімпонувати **не** одному студентові-українцеві **своєю** німецькою мовою. Тут, у Геттінгені, я і прийняла твердий рішенець – спробувати сили в перекладацтві. Поштовх зайнятися перекладами я отримала ще в Падерборні. Тут часто я визичала в міській бібліотеці, крім творів німецьких письменників, які належали до “канону” доброї лектури, також перекладні твори російських авторів. Доводилося дивуватись, чому немає таких відповідників з української літератури. Німецькі приятельки з Падерборну втягнули мене в таїне мале коло, яким опікувалася вчителька літератури і мистецтва, де читалися також такі “заборонені” німецькі автори, як Гайнріх Гайне чи Томас Манн. Отже, у Падерборні збудилася думка, чи не могла б я переогодом, після закінчення війни й обраних студій, спробувати сили в ділянці літературного перекладу. На це не випало довго чекати. Бо вже під час другого студійного року я переклала “Ноктурн - б мол” Юрія Косача, що був надрукований 1948 р. в літературному журналі “*Das Karussell*”. Літературні тексти українською мовою мені визичали українські студенти, які часто їздили до Мюнхена, де вже діяли українські друкарні, а в українських кіосках можна було придбати українськомовні книжки.

До слова, у Геттінгені я мала нагоду познайомитися з моїм майбутнім чоловіком, Олексою Горбачем. Він після звільнення з американського полону наприкінці січня 1947 р. приїхав сюди відвідати Омеляна Пріцака, з яким товаришував ще під час студій у Львові. Чимало українських студентів, які під кінець війни покинули студії в Берліні, опинилися саме в Геттінгені. Між ними були такі відомі особистості, як Василь Рудко, Богдан Цимбалістий, математик Скальський та інші. Олекса Горбач жив тоді, тобто після звільнення з американського полону, в українському студентському гуртожитку в Мюнхені, де й записався на студії в Український Вільний Університет. Його мета полягала в тому, щоб скласти докторський іспит (державний він склав ще у Львові 1940 р.). У зв'язку з темою його докторської дисертації, присвяченої дослідженню наголосу в церковнослов'янсько-українському *лексиконі* Лаврентія Зизанія (початок 17 ст.), Олекса Горбач попросив мене через О.Пріцака подати йому жмінку зразків південно-буковинсько-покутського наголосу. Сучасний наголосовий матеріал був йому потрібний для порівняння. Як руку на серце, то з цієї просьбою Олекси Горбача я фахово не надто впоралася. Але розпочате інтенсивне листування упродовж 1947 р. закріпило мову про справи літературного перекладу. Деякі цікаві місця з його листів, що стосуються цієї теми, я подала у книжці спогадів². Саме він звернув мою увагу, головним

² Олекса Горбач. *Шлях зі Сходу на Захід*. - Львів, 1998.- С.352-353.

чином, на те, що потрібно при виборі українських текстів відійти від тих, які представляють наш народ і нашу культуру надто однобічно, на кшталт селянської тематики. Отже, Олекса Горбач вказав мені на потребу урізноманітнення добору, зважаючи на міську тематику української прози, зокрема на твори Миколи Хвильового та інших авторів 20-их рр. Олекса Горбач особливо радів, коли отримував переклади деяких поезій, підбадьорював, щоб у цій ділянці я була 'по-німецьки наполегливою', надсилав мені "АРКУ", тодішній найкращий літературно-мистецький журнал, редагований певний час у Мюнхені Юрієм Шерехом-Шевельовим.

А щодо їхнього знайомства, то хочу виокремити такі факти. Олекса Горбач познайомив мене з Юрієм Шерехом, коли був літом 1947 р. в Мюнхені. Я мала нагоду під час деяких літературних вечорів пізнати низку тоді видатних наших письменників, поетів, які згодом переїхали за океан. У 1948 р. я одружилася з Олексою Горбачем, продовжуючи студії в Мюнхенському державному університеті ім. Л.Максимиліяна, де влітку 1950 р. захистила дисертацію "Епічні стилістичні засоби українських козацьких дум". Тоді ж я не переривала роботу над перекладом "Народного Малахія" Миколи Куліша. За порадою Юрія Шереха-Шевельова, я перекладала також одну драму І.Костецького. Пригадую ще й сьогодні слова Юрія Шереха-Шевельова: "Перекладайте, пані Галю, це щось дуже розумне, або зовсім божевільно-дурне...". Рукопис моєї перекладацької праці отримав Ігор Костецький. Незабаром ми виїхали з Мюнхена, тому не знаю про долю рукопису, ба навіть назва драми просто призбулася. Творча взаємодія родини Горбачів з іншими співвітчизниками спричиняла радість, бо то була невтомна праця в ім'я України. А щодо моїх навчителів? Важко сказати, хто були мої вчителі. Нелегка була дорога до опанування писемної української мови. Я собі здавала справу, що порівняно з румунською та німецькою мовами, які я бездоганно опанувала, то відносно української я була просто неграмотна. Змалку вчив мене батько, опісля була самоуком, а через життєві обставини, українське навчання було перерване. А щодо згаданих мов, румунської та німецької, то опанувала їх незле завдяки багатій, добірній лектурі, а також з допомогою вивчення напам'ять великої кількості поезій (спершу ще румунсько мовних, а потім – німецькомовних). Я намагалася під час студій застосувати цей прийом також до української мови. Тим більше, що доводилося багато читати, передусім прозові твори. Я була постійно в пошуках українськомовних текстів, які були б привабливими для німецького читача.

А далі? Далі – життєві перегони... Так, у другій половині 1950-х рр., опісля чотирьох літ життя у Геттінгені (тут ми працювали в університеті лекторами: мій чоловік викладав польську та українську, а я румунську мови), ми проживали в Марбурзі над Ляном, де мій чоловік отримав статний лекторат, а я почала готувати мою першу обширну антологію української прози початку 20-го ст. до середини 1950-х рр. (Вільде, Довженко, Сенченко). Вона появилася 1959 р. під назвою "Blauer November" (Синій Листопад). Антологія побачила світ у добре відомому гайдельберзькому видавництві германіста Вольфганга Роте (це – один з кращих знавців німецького експресіонізму). Почерез його зв'язки до літературних критиків це видання отримало велику кількість прегарних відгуків. Цей резонанс відкрив мені можливість видати в 1962 р. чепурну збірку прози М.Коцюбинського в престижному швейцарському видавництві Манессе, а саме в його серії "Бібліотека світової літератури." Видається важливим наголосити, що водночас я поволі втягувалася в процес написання літературних рецензій та критичних статей українською мовою. Упродовж, може, півтора року мій чоловік стилістично корегував мої українські тексти, допоки я не переборолала фазу вживання кальок німецьких фразеологізмів та стилістичних засобів. Так мені поволі вдалося засвоїти, нарешті, тонкощі, барви української мови. Про ці мої перші, якійсь час тривалі, стилістичні *grixi* рецензійних текстів згадував мені десь на початку 1970-х рр. покойний сьогоднішній Іван Кошелівець, який у той час редагував "Сучасність" в Мюнхені. Назву тут мої дописи до авторитетного видання "Сучасність", де друкувалися також репортажі

про наші з чоловіком поїздки, мандри країнами соціалізму. Адже в них, поза кордонами УРСР, проживало немало українців з Буковини, а саме в Дунайській Дельті, Мармарощині в Румунії, Пряшівщині в Словаччині, виселенці в Югославії. Що для них була бажаною лектурою, хай посвідчить таке речення з листа Юрія Шевельова, тодішнього редактора “Сучасності” в Нью Йорку, до мого чоловіка від 30 липня 1979 р.: *“Від пані Галі ми вже нічого не маємо для Сучасности, а хотів би я постійно щось мати...”*

...Одне за одним снувалися питання, спричиняючи багате розмаїття фактів, подій, споминів з боку пані Анни-Галі Горбач, лауреата премії імені Івана Франка, людини енциклопедичних знань. Наразі пропонуємо читачам “Сучасності” тільки першу частину розлогого інтерв’ю. Його повний текст побачить світ окремою публікацією. А нині долучаємо до вінка вітань, які отримає звідусіль 2 березня цього року д-р Анна-Галія Горбач із нагоди її славного Ювілею, цей матеріал.

Розмову вів проф., д-р **Микола Зимомря**
м.Дрогобич